

UDK 316.347(=163.3)

SLAVKO MILOSAVLEVSKI'S SOCIOLOGY OF MACEDONIAN NATIONAL CONCIIOUSNESS

Marija Taševa¹

Ss. Cyril and Methodius University in Skopje, Faculty of Philosophy

Resumé:

This paper, devoted to the commemoration of the contribution of Professor Slavko Milosavlevski in the development of sociology in Macedonia, aims to make a short overview of the ideas regarding the formation of the Macedonian nation represented by the late professor, and also the ideas that give a different perspective on this process. A brief overview is made of the ideas of Krste Petkov Misirkov on the establishment of the Macedonian nation, elaborated in his work *On the Macedonian Matters*, because of the influence of his participation in the Macedonian revival in Milosavlevski's work, and also on the occasion of the 110th jubilee of the publication of the mentioned work.

"A social researcher never conducts its research in a moral vacuum", emphasizes the famous contemporary social research methodologist Alan Bryman, and adds: "he/she is influenced by a whole range of assumptions that have implications on the management of social research" (Bryman, 2012: 149). Almost a century ago, Max Weber was also occupied with the same problem. As we know, he considered that the researcher's surroundings may have its influence on the choice of the theme of his research, but once the topic has been chosen, the researcher is able to realize its research according to all requirements of objectivity, i.e. that he is able to derive conclusions that satisfy the request of value neutrality. Bryman, today, openly expresses doubt regarding Webber's optimism and he is not alone in this suspicion. The social scientist, in his view, is often placed "in a situation of having to take sides" (Ibid, 150).

¹ Marija Taševa, PhD, full professor, Ss. Cyril and Methodius University in Skopje, Faculty of Philosophy - Department of Sociology

The position of the researcher before the application of value neutrality is especially complicated if he is actively participating in political life. Such a position would further complicate the choice to work in the field of historical sociology. Politics, especially in terms of the essential issues of the state - the national among others, requires taking sides. Such a requirement is posed before both the historian and the sociologist, and if the later has history as a source of information, he is placed in double bond situation- making inferences in function of the current politics based on the data that came from scientists who had chosen a side.

The problem of the value neutrality of research in the field of historical sociology haunted me all the time as I re-read the papers of Professor Slavko Milosavljevski devoted to the Macedonian national issue, sublimated in the two-volume work *Sociology of Macedonian National Consciousness* (Социолозија на македонската национална свесќ) (Milosavljevski, 1992; 1997).

Being placed in the role of presenter of Milosavljevski's theory of the nation, I here sense the need, in a few words, to present my own point of view regarding the same matter, which is the starting point of this presentation. It is influenced by the constructivist theory and the theory of Max Weber. Namely, I am in favor of the position that the nation is a relatively new phenomenon - a feature of societies undergoing modernity, it is somewhat of a countereffect of the rise of complex political units, and sometimes of the desire for the establishment of an independent political unit; that it may or may not have something to do with pre-modern forms of loyalty (ethnic or cultural), but must have a connection with the political processes - with the formation of the state or at least the strive for its formation; and, of course, with the affirmation of the idea of equality (as all are equal members of the national community). Taking into account the high variability of the national phenomenon worldwide, for the purposes of this analysis I will cite as a reference point Max Weber's definition of nation in *Economy and Society*: "The notion of the nation refers to political "power", and, obviously, what is "national" - if it is anything simple - a specific kind of pathos, which is - in a group of people connected by the linguistic, religious or customary community, or the same fate - bound to the idea of their own, powerful political organization, that already exists or that it is desired by the group" (Weber, 1976).

In the first volume of the *Sociology of the Macedonian National Consciousness*, published a year after the declaration of the independence of Macedonia, at the outset of the work, Milosavljevski presents his position on the national formation of the European countries, noting that "the state and the political development

of Europe and the world, was a significant factor and an important element in the development of the phenomenon of the nation... But that the national phenomenon can never be identified with the phenomenon of state-legal and historical structure of Europe and the world", i.e. his starting thesis in his approach to the national formation is that "the national development can be accomplished independently, and sometimes even against the state and the state development" (Милосавлевски, 1992: 14). Milosavljević questions the continuity of the national consciousness throughout history, stating that "to pose a thesis on the absolute connection between peoples from the antiquity or the medieval peoples and nations and modern nations and modern nation states, is as absurd as it is also politically irrational", and draws the conclusion that "if some medieval or ancient peoples by some ethnic or cultural trait became the basis of modern nations, it does not mean that the territories of the states of these nations represent the framework in which the respective nations will form and develop" (Ibid, 15).

This conclusion is important for the further unraveling of the thesis in the focus of the Macedonian nation - Milosavljević highlights, not just once, that in the medieval states in the Balkans "has never been such strong ethnic differentiation, especially in nations that came from one pre-ethnic root", and that the ethnic factor did not play a role in the organization of the state (Ibid, 16). He rejects the thesis of historians that "almost all medieval Balkan peoples, Slavic and non-Slavic, already represented a nation in the modern sense, and in this respect, during the five centuries of Ottoman occupation, which ended with the beginning of the development of capitalism, nothing has changed in regard to the ethno-national structure of the population of the Peninsula until today" (Ibid, 19). However, he does not deny the role of the medieval states of the Serbs and the Bulgarians in the fixation of their ethnic identity, and, at the same time, emphasizes that people who inhabited the territory of present-day Macedonia, which was located closest to the border of the Byzantine Empire and was often part of it, had their own collective consciousness which however failed to differentiate into the classic medieval nation, as it happened with the Serbian and Bulgarian Slavic tribes.

Milosavljević detects the beginnings of the Macedonian national consciousness in various cultural events, especially in the writing of local dialects, in the first half of the nineteenth century, but its clear expression is seen in the second half of the century, the "sunset period of the historical, military and political glory of the Ottoman Empire"... "After the Serbian people had already achieved its independent state... After the Greek non-Slavic Orthodox Christian people also

achieved this independence and after the Bulgarian national liberation revolution was ongoing" (Ibid, 32). What makes this particular formation specific, because it becomes the "Macedonian national question", is the difference compared to the others in temporal and spatial aspects. Temporal, as the process starts later than in the surrounding nations, spatial, because Macedonia had a central position in the Balkans, namely, the fact that its territory was surrounded by nations that separated from the empire, constituted their countries and crystallized their national consciousness.

Milosavljevski explains the surrounding nations' aspirations towards Macedonia – the Greeks, the Serbs and the Bulgarians, with their passion for spreading which is characteristic of each young nation, however, prior to this, Misirkov also gave objective reasons – Serbia's fear that the accession of Macedonia to Bulgaria the state would be surrounded between two great powers (Austria and Bulgaria), Romania's fear that the spatial spreading of Bulgaria would increase its political power to the extent that it could raise the issue of Dobruja, Serbia's landlocked issue and etc. (Мисирков, 1974: 16). But regardless of whether these aspirations had subjective or objective nature, as Milosavljevski describes, they could place Macedonia's population in "a very paradoxical historical situation: the Macedonian national revolution, the Macedonian national revival, almost from its beginnings would develop and would be implemented not only in conflict with the state, the strategic and economic interests of the Ottoman Empire, but also in conflict with the state interests, and the state hegemonic logic of the royal courts of the Balkan countries and their bourgeoisie, which would transform into pressure by all possible means and in all possible lines" (Милосавлевски, 1992: 73). Namely, the natural course of the awakening and the advancement of the Macedonian national consciousness, encouraged and exerted by the break of capitalist elements in this part of the Balkans (which started later because of the geopolitical position of the territory), included and mediated "the hegemonic aspirations of the Serbian, Bulgarian and Greek bourgeoisie, which would use their entire system - from the church to the police - to turn the natural course of the Macedonian national revival and the Macedonian national consciousness in order to realize their political and territorial plans" (Ibid, 135).

Milosavljevski constantly emphasizes the role of nationalism of the three neighboring states in hampering the process of shaping the Macedonian national consciousness by series of actions, primarily by installing schools in Macedonia where the language of instruction was the language of the country that organized and financed the schools. However, his research interest within

the specific analyses focuses on the harmful impact on the process realized by the Bulgarian nationalism. This focus is explained by the rising of Bulgarian nationalism in relation to Macedonia during the sixties and seventies of the twentieth century and his own sense of responsibility to engage in polemics he encouraged. He extensively analyzes the role of the Bulgarian government in mediating the Macedonian national movement for liberation from the Ottoman rule, with illustrative examples of the mechanisms applied for suppression of the already-born idea of the uniqueness of the Macedonian people, for directing the movement towards merging with Bulgaria after its liberation. He is particularly focused on the Bulgarian Communist Party, following all of its fluctuations towards the Macedonian question and ascribing its targeting towards the negation of Macedonian uniqueness with its entry in the "authoritarian state", which provides "easy manipulation of its own staff and public opinion of the country", which requires suppression of its moral responsibility to the extent that "it starts to think that the whole history started with it and with it will end", and whose practice had become "indifferent to the wider public opinion – both in the socialist and the non-socialist world" (Ibid, 51).

The absence of any elaboration on the position of the Macedonian population in the three countries which had divided amongst themselves the territory of ethnic Macedonia after the Balkan wars is what inspired me at the beginning of this paper to pose the question about the possibility to achieve value neutrality in a research situation of the researcher's placement in the role of the defender of a particular position. Not taking into account the situation that the living conditions of the population which came under Bulgarian rule remained almost the same, and they dramatically worsened in the other two countries, which immediately after conquering the territories took strict measures of forced assimilation, in my opinion, narrowed the argument to explain the dilemmas of the leaders of the Macedonian national movement as in the definition of national identity, and in terms of the political goals of the movement. Hence the division of the leaders of the movement in the camps that closely resemble our current situation of division in the camp of "patriots" and the camp of "traitors", and the need to explain the personal identifications of the first (those with left-wing political ideology) with the internal conflict between their collective and individual identity - with the fragmentation of their being towards the achieving of the common goal in terms of their personal preferences. One of his conclusions in this regard is that "personal and national determinations and fluctuations are one thing and the objective situation of the Macedonian people and its

national-liberation struggle are different", that they should not interfere, and that reality is "intransigence regarding the ultimate goals of the Macedonian revolution, avoiding extreme options for compromise regarding the statements of the Bulgarian national character of the Macedonian people (Slav-Macedonians) and certain statements, quite rare, in which the subjective sense of their own "Bulgarian national feeling is expressed" (Ibid, 132-3).

Specific examples of members of the two groups - labeled positively and negatively - can be found in the second volume of the *Sociology of the Macedonian National Consciousness*, in the sections where for the positive labeling is used the general descriptive term phenomenon ("the Misirkov phenomenon", "the Gjorče Petrov phenomenon", and "Dimo Hadži Dimov phenomenon"), while for the negatively labeled is term contradiction ("the contradictions of Todor Alexandrov") (Милосавлевски, 1997). Namely, Milosavlevski's conclusion is that "the Gjorče Petrov phenomenon" is the greatest paradox in the Macedonian national movement, because it synthesizes the major contradictions of the Macedonian national revolution - for thirty years he was at the forefront of that revolution, and battled on multiple fronts, but simultaneously, during the whole time, "he failed to mention any explicit idea that the principle and the request for political autonomy is based on the condition of the autonomous Macedonian national identity, and for the sake of the truth, not as persistently he occasionally underscored the Bulgarian character of the Macedonian people (the Macedonian Slavs)" (Милосавлевски, 1997: 376). Dimo Hadži Dimov also personally considered himself as Macedonian Bulgarian and this, according to the statement of Milosavlevski was an obstacle for him "to penetrate deeper into the structure and movement of the Macedonian national being on the spot" (Ibid, 383-4). However, he discovers mitigating moments in that designation, claiming that his "socialist-communist-Marxist orientation "helped him realize the great conflict between the Macedonian and Bulgarian people coming from the politics of the "Great Bulgarian hegemony", which not only prevents the resolution of the Macedonian question, but "fundamentally undermines the idea of a Balkan federation, as a historical perspective on freedom and development of all Balkan peoples, and thus the Bulgarian people as well" (Ibid, 387). The "Misirkov phenomenon" will be elaborated later.

Concerning the individuals assessed as contradictory (Boris Sarafov, Hristo Matov, etc.), of which special emphasis is made on Todor Alexandrov, the main remark is that they belong to pro-Bulgarian wing of IMRO, that they were in constant conflict with the "left", that they nurtured Bulgarian national feelings and that

they were in direct or indirect relation with the Bulgarian court. Todor Alexandrov, Milosavljević noted, had "his political career within the IMRO started and ended as an outstanding member of Vrhovist (pro-Bulgarian) idea", and bears full responsibility for the assassination of Gjoče Petrov, and was "undoubted inspirer and organizer of all pogrom actions of IMRO (Vrhovist idea) over the Macedonian left", but also over the Bulgarian left, etc. (Ibid, 391). Therefore, Milosavljević questions the sincerity of its continuous commitment to the autonomy of Macedonia, assuming that it was his tactics, and the tactics of his Vrhovist IMRO, to cover in front of the international community the ultimate goals for the annexation of Macedonia to Bulgaria.

Given the limited range of interest by Milosavljević for detailed penetration in the characteristics of the other two nationalisms – the Serbian and the Greek, here, in order to cite even the shortest outlines of some other observations of the conditions related to the Macedonian national issue, I will point out the process of the establishment of the Macedonian nation perceived from the perspective of an American diplomat who resided for prolonged periods in the countries of the former communist bloc. It is Robert King, who in his study dedicated to the formation of the Balkan nations - *Minorities Under Communism: Minorities as a Source of Tension Among Balkan Communist States* (1973), compares the process of the formation of the Macedonian nation with that of Moldova, and characterizes both processes as project activities of a neighboring country, planned as a transitional phase to achieve full assimilation of its population. Namely, according to Robert King, the Serbian imperial politics towards Macedonia played major role in encouraging the Macedonian national movement, and the Soviet Union led the same politics on Moldova. In particular, his view is that among the Macedonian population there was no clear-cut line of division with the Bulgarian, so when the politics of the Serbian state, priorly liberated from the Ottoman rule, turned to the south and showed ambitions to spread on Macedonian territory, its political leadership realized that such goal can be achieved only if the previously mentioned distinction is established. The means for such distinction, among others, became the actions to encourage specific national consciousness by creating a small intellectual elite, which, at the expense of the Serbian state received education in Serbia, as well as actions to codify the Macedonian literary language with a third of Serbian words inscribed, and furthermore, with continuous intervention in the vocabulary of the Macedonian language, would be achieved its joining with the Serbian. Here, in the absence of my own arguments, without establishing a stance, I just want to point out two things: firstly, the supporters of King's idea

highlighted the fact that all of the participants in the separatist movement, or the holders of the idea of a separate Macedonian nation, had been put through Serbian indoctrination; and secondly, in Macedonian literature, especially in the works of Blaže Koneski (Конески, 1959), there is an accurate description of the Serbian language politics in relation to the formation of the Macedonian literary language, albeit that this description does not result in conclusions that King had drawn. Regarding the separatist movement I here convey the stance of one of its participants - Misirkov, who states that all of the instigators of the separatist movement that started in the 1890s were students who stayed in Serbia and Bulgaria, who were "familiar with Serbia and Bulgaria, with their cultures and goals in Macedonia... They became aware of the danger of the possible division of Macedonia between the two countries if Macedonians did not take up arms, to win themselves, with their own forces their freedom, and thus to prevent the division of Macedonia" (Мисирков, 1974: 71). Misirkov vividly describes the Serbian actions for conquering Macedonia – "First the struggle was on paper: the Serbs argued loudly and with shallow phrases that they have a greater right to Macedonia over the Bulgarians. From that, in turn, they started a thundering but unsuccessful propaganda in Macedonia: they promised the Macedonians, the young students of Bulgarian and Greek schools, the golden forests in Serbia"... (they created the "St. Sava" Association, whose role is described as a failure) ... "This ended Serbia's noise and the Serbs swept to work quietly and persistently: the propaganda turned from patriotic camaraderie to into the hands of the Ministry of Foreign Affairs... The Ministry sent their scholarship in the Serbian province schools to learn, and then they gathered them in Belgrade for special or higher education" (Ibid, 85). With its plastic description of national separatism Misirkov anticipated the theses of King. Namely, Misirkov wrote: "the national separatism is the result of the Serbian pupils and idealists, working under Serbian mask, and in their souls they acknowledge they are Macedonians; the Serbian pupils, with their education in Serbia, were educated in the national spirit, instead of national indifference to Bulgaria, and if some of them completely stopped calling themselves Bulgarians, between them and the Macedonians with purely Bulgarian education a large gap was created: they, with their education, stood in the middle between the Bulgarians and the Serbians, i.e., calling themselves Bulgarians by tradition, they stopped being such in their souls: they became Macedonians" (Ibid, 93).

In the works of Milosavlevski, as well as those of Misirkov, which I plan to elaborate on later, there is no detailed analysis of the role of the Greek nationalist aspirations towards Macedonia, but our contemporary times, burdened by Greek

pressures regarding the name of the country and the nation, can serve as an example of the role of such aspirations in strengthening the national awareness of the endangered population. For today, is there anything that unites Macedonians more except the need to preserve the name we have chosen as the name of our country and the name of our nationality? On the other hand, I would like to quote here Hobsbawm's conclusion that "Macedonia became a battleground for Slavic philology up until the twentieth century when the Greeks, who were unable to compete in this field, compensated with the claims of the imaginary ethnicity" (1993: 155).

The purpose of this paper is commemorating the work of Slavko Milosavljević in the field of social science. But as Milosavljević in his works dedicated to the Macedonian national issue calls on Krste Misirkov, I will continue referring to his ideas on the establishment of the Macedonian nation elaborated at his five lectures that took place at the Petersburg based Macedonian Slav Science-Literary Camaraderie "St. Clement", and which constituted the basis of *On the Macedonian Matters* (*За македонскиџте работџи*). I have two additional reasons for this: firstly, because this year marks the 110th anniversary of the printing of the work, and in this way I want to pay a modest contribution to the celebration of the jubilee; and secondly, because I personally support these ideas.

Krste Petkov Misirkov, as a part of the intellectual elite of the late nineteenth and the early decades of the twentieth century, fought the war for the affirmation of the idea of the uniqueness of the Macedonian people and the need of an embodiment of this uniqueness in a separate nationality as a second step in the formation of a separate state; the mentioned work reveals that the author was well acquainted with theory of the nation of the time. For Misirkov, the nation is a modern category, which may or may not be related to prior national affiliation, but one that is associated with political goals². He believes that a nation may be created by the embedding of groups close in culture, language and destiny, but also with their separation. In terms of the Macedonian nation, he pointed out to the need of a separation, assuming that probably many will be astonished by his book and will raise the question: "Why secession from Bulgaria, when we have called ourselves Bulgarians so far" and when "unity rather than divisions create the strength?". His answer is summed up in the fourth lecture, where he explains: "Our relations with the Bulgarians have become very close with the general situation in Turkey: we were brothers in fate, and we were in the same

² Misirkov seems to anticipate Hobsbawm's stance that proto-nationalism was not necessarily related to the process of nation formation (Hobsbawm, Op. Cit.)

relationship to the state and Greek clergy. Our unity in destiny strengthened our common name - Bulgarians until the liberation of Bulgaria, which traditionally remained in Macedonia after the first one liberated. On that basis, the Bulgarians had put their claims to Macedonia, and the Macedonians expected liberation by Bulgaria" (Мисирков, 1974: 70)³. In addition, he explains the process of separation and the dangers ahead for Macedonia if this was not achieved. He interprets the liberation of Bulgaria and the remaining of Macedonia within the empire the beginnings of that weighty separation. And the new conditions, when Greece and Serbia's pretensions over Macedonia became more pronounced, he follows the process of the changing position of the Bulgarian state to Macedonia - when something they saw as its own is starting to become something that should be conquered. Misirkov, immediately after the Ilinden uprising failed, prophesied the future course of events - that if Macedonians fail to completely cut ties with Bulgaria and fail to pose the Macedonian question on purely neutral - Macedonian basis, what will basically follow is the division of Macedonia between the Balkan states (Мисирков, 1974: 105).

Misirkov's conclusion regarding the formation of the nation, expressed through the example of Macedonia, is that the nation formation is not necessarily an evolutionary process - "For the ones that remark that there has never before been Macedonian nation", he wrote, should receive such response: "there has not been, but now there is one and it will exist in the future" (Мисирков, 1974: 108). He emphasizes the fact that the situation in Macedonia drastically changed when Serbia started to compete with Bulgaria, and its stepping onto this scene prompted to a third party enter the scene - "the Macedonians"... which "show great interest on the question of their nationality and their fate", ... and due to the bickering of the two powers, "the Macedonian Slavic population, the object of such bickering, continues to mature its national feelings, and aspires to get rid of the custody of the neighboring nations, in order to be the sole driving force of his fate" (Ibid, 70 -71). Namely, his statements clearly pointed out the ambivalent role of the surrounding nationalisms - they caused damage to the Macedonian

³ In addition Misirkov's claim I would like to mention the Hobsbawm's position, who stressed that "in Europe and its surroundings we find a number of movements that barely existed or did not exist in 1870", and among these movements he mentions both Macedonians and Albanians in the Balkans. He mentioned the report of the International Commission of impartiality in the reasons for the conflict of the Balkan Wars (Carnegie Commission), in which he writes that "... The Macedonian question after 1870 raised its bloody head, the idea that different nationalities living in this area should be distinguished by their language, was last among the many that hit the countries of Serbia, Greece, Bulgaria and the Sublime Porte that contended for it" (Hobsbawm, Op. Cit., 153, 155).

liberation movement by instigating divisions among Macedonian intelligence, the consequences of which are most obvious in the failure of the Ilinden Uprising, but at the same time, they encouraged the growth of the Macedonian national consciousness.

Thinking about the future course of the Macedonian national movement, faced with the division of the Macedonian national tissue by the neighboring nationalism, Misirkov expressed the belief that it will be exceeded. Even in his times he discovers forces of unification – “However, Macedonians at the current level of their national development, are not material in the hands of the small Balkan states, but strong ethnographic and political factor, of which depends the fate of Macedonia more than the small Balkan states” (Мисирков, 1974: 77). Still, future events on the territory of ethnic Macedonia, now divided and annexed toward the three separate states, each of which had developed its aggressive policy towards the Macedonian population, diminish his optimism at times, and his initial attitudes towards each occupying country, that Milosavljević, guided by his own criteria, interprets this as Misirkov’s devolution, noting that he was the leader of the Macedonian national movement who could not “move in a straight line and non-contradictory, nor could completely avoid paying the tax of the general confusion...” (Милосавлевски, 1997: 366).

The comparison of our current situation of irreconcilable divisions among the Macedonian people to the situation of more than a century ago on Macedonian territory, vividly described in the texts devoted to the Macedonian national issue, I have the need to pose the question: If the Macedonian national consciousness began to crystallize in terms of the aggressive pressure to accede to the surrounding nations, given that those pressures apart from contributing to the promotion of the idea of Macedonian individuality, inevitably caused internal divisions among the Macedonian people, and given the fact that these divisions are still present, despite the different content, is the process of the establishment of the Macedonian nation actually completed? For, by the nature of things, the loyalty to one’s own nation should be on top of all the loyalties of the individual, far before any particular loyalty such as the religious affiliation, and especially before loyalty to a political party. Another/and additional question is the nature of the impact on the national identity the merging into an inclusive community of many nationalities, which by the nature of things to set their own requirements for loyalty?

Bibliography:

Bryman, Alan, 2012, *Social research Methods* (forth edition), (Oxford: Oxford University Press)

Вебер, Макс, 1976, *Приврега и друштво Том 1*, (Београд: Просвета)

King, Robert, 1973, *Minorities under communism: nationalities as a source of tension among Balkan Communist states* (Boston: Harvard University Press)

Конески, Блаже, 1959, *Кон македонската преродба* (второ издание, Скопје)

Милосавлевски, Славко, 1992, *Социологија на македонската национална свесќ*, (Скопје: Култура)

Милосавлевски, Славко, 1997, *Социологија на македонската национална свесќ*, II (Скопје: Љуботен)

Мисирков, Крсте Петков, 1974, *За македонските работи* (Скопје)

Хобсбаум, Ерик, 1993, *Нацииите и национализмот до 1780* (Скопје: Култура)

UDK 316.347(=163.3)

СОЦИОЛОГИЈАТА НА МАКЕДОНСКАТА НАЦИОНАЛНА СВЕСТ НА СЛАВКО МИЛОСАВЛЕВСКИ

Марија ТАШЕВА¹

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ Скопје, Филозофски факултет

Резиме:

Во трудот, подготвен по повод одбележувањето на придонесот на починатиот проф. д-р Славко Милосавлевски за развојот на македонската социологија, се прави краток осврт на идеите во однос на формирањето на македонската нација застапувани од страна на починатиот професор, како и на идеи во кои овој процес е согледан од поинаква перспектива. Направен е краток осврт и на идеите за формирањето на македонската нација на Крсте Петков Мисирков, изложени во наговото дело *За Македонцкиите работи*, поради влијанието што овој директен учесник во процесот на македонската преродба остварил врз Милосавлевски, а и по повод јубилејот на сто и десет годишнината од печатењето на споменатото дело.

„Општествениот истражувач никогаш не го спроведува истражувањето во морален вакуум“ ќе нагласи познатиот современ методолог на општествени истражувања Алан Брајман и ќе додаде: „тој/таа е влијаена од цела низа на претпоставки кои имаат свои импликации врз управувањето со општественото истражување“ (Alan Bryman, 2012: 149). Со истиот проблем речиси еден век порано особено бил окупиран Макс Вебер. Како што знаеме, тој оценил дека средината во која опстојува истражувачот може да има свое влијаније врз изборот на темата на неговото истражување, но откако темата ќе биде избрана, истражувачот е во состојба да го реализира своето истражување според сите барања на објективноста, односно тој може да изведе заклучоци кои го задоволуваат барањето на вредносната неутралност. Брајман, денес, искажува отворено сомнение во однос на овој Веберов оптимизам и не е осамен во

¹ Проф. д-р Марија Ташева, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ Скопје, Филозофски факултет - Институт за социологија

својата сомничавост. Општествениот научник според него многу често е ставен „во ситуација за заземе страна“ (Исто, 150).

Поставеноста на истражувачот пред барањето на вредносната неутралност е особено комплицирана доколку тој е учесник во политичкиот живот. Таквата позиција уште повеќе ја комплицира неговиот избор да работи во областа на историската социологија. Политиката, особено во однос на суштествените прашања за државата - едно од кое е и националното, бара заземање на страна. Тоа барање го поставува и пред историчарот и пред социологот, а доколку вториот како база на податоци ја има историјата, тој е ставен во ситуација на двојна врзаност - да изведува заклучоци во функција на актуелната политика и нив да ги засновува на податоци до кои дошле научници кои веќе имале заземено страна.

Темата на вредносната неутралност на истражувањата во доменот на историската социологија ме прогонуваше цело време додека ги препрочитував текстовите на проф. Славко Милославлевски посветени на македонското национално прашање, собрани во двотомното дело *Социологија на македонската национална свесќ* (Милосавлевски, 1992 и 1997).

Ставена во улога на презентер на теоријата на Милосавлевски за нацијата, овде чувствувам потреба сажето да го претставам моето сопствено стојалиште во однос на истата материја од кое тргнувам во оваа презентација. Тоа е влијаено од конструктивистичката теорија и теоријата на Макс Вебер. Имено, јас се приклонувам кон стојалиштето дека нацијата е релативно нова појава - карактеристика на општествата кои поминуваат низ процесот на модерноста, дека таа некаде е нузпојава на растот на комплексни политички единици, а некаде на стремежот за формирање на независна политичка единица; дека може но не мора да има некаква врска со предмодерните форми на лојалност (етничка или културна), но задолжително има врска со политичките процеси - со формирањето држава или барем стремежот за нејзино формирање; и, секако, со афирмацијата на идејата на еднаквоста (сите сме еднакви како членови на националната заедница). Имајќи ја предвид големата варијабилност на националниот феномен ширум светот, за потребите на оваа анализа ќе ја наведам како референтна точка дефиницијата на нацијата на Макс Вебер дадена во *Сџојансџво и ојшрџесџво*: „Поимот на нацијата упатува на политичка „моќ“, и, очигледно, она што е „национално“ - доколку е тоа воопшто нешто едноставно - претставува специфичен вид на патос, кој е - во една група на луѓе, поврзани во јазична, верска или обичајна

заедница, или иста судбина – врзан за идејата за сопствена моќна политичка организација, која веќе постои или која таа група на посакува“ (Вебер, 1976)

Во првиот том на *Социологијата на македонската национална свест*, издаден една година после прогласувањето на независноста и самостојноста на Македонија, на самиот почеток на делото, Милосавлевски ќе го изложи својот став во однос на националното формирање на европските држави, истакнувајќи дека „државно политичкиот развој на Европа, па и во светот, бил значаен фактор и значаен елемент на развојот на феноменот на нацијатано дека националниот феномен не може никако да се идентификува со феноменот на државно-правната историска структура на Европа и светот“, односно појдовна теза во неговиот пристап кон националното формирање е дека „националниот развој може да се остварува независно, а понекогаш дури и спротивно на државната состојба и државниот развој“ (Милосавлевски, 1992: 14). Милосавлевски го проблематизира континуитетот на националната свест во текот на историјата, наведувајќи дека „да се засновува теза за некое апсолутно значење меѓу старите антички или средновековни народи и држави и современите нации и современите национални држави, колку што е апсурдно, толку е исто така и политички нерационално“, од што ја извлекува констатацијата, дека „ако некои средновековни или антички народи по некоја етничка или културна одлика станале основа на современите нации, тоа никако не значи дека териториите на државите на овие народи се онаа рамка во која соодветните нации ќе се формираат и развиваат“ (Исто, 15).

Наведената констатација е значајна за понатамошното расплетување на тезата во делот на фокусирањето на македонската нација – Милосавлевски нагласува, и тоа не само на едно место, дека кај средновековните држави сместени на Балканот „немало толку категорични етнички диференцијации, особено кај народите кои потекнувале од еден праетнички корен“, како и дека етничкиот фактор не играл улога во организацијата на државата (Исто, 16). Тој ги отфрла тезите на историчари дека „безмалку средновековните балкански народи, како словенските така и несловенските, веќе претставуваат нација во современата смисла и дека во оваа смисла во текот на петвековната турска окупација која завршува со почетоките на развојот на капитализмот, ништо не се изменило во етно-националната структура на населението на овој Полуостров се до денес“ (Исто, 19). Сепак, не ја негира улогата на средновековните држави на Србите и Бугарите во фиксирањето на нивниот етнички идентитет, и едновремено, нагласува дека населението кое ја населувало територијата на денешна Македонија, сместено најблиску до

границата на Византија и често дел од неа, имало сопствена колективна свест која сепак не успеала да се диференцира во класичен средновековен народ, како што тоа се случило со српските и бугарските словенски племиња.

Почетоците на македонската национална свест Милосавлевски ги детектира во разновидни културни манифестации, а пред се во пишувањето на локални дијалекти, во текот на првата половина на деветнаесеттиот век, но нејзиниот јасен израз го согледува во втората половина на векот, во „периодот на заодот на историската, воената и политичката слава на Турската империја“... „откако српскиот народ веќе ја постигна својата независна држава откако грчкиот несловенски но православно-христијански народ исто така ја постигна оваа независност и откако бугарската национално-ослободителна револуција за национално ослободување на бугарскиот народ туку што беше во тек“ (Исто, 32). Она што го прави специфично ова формирање, поради што тоа станува „македонско национално прашање“, е разликата во однос на останатите во временски и просторен аспект. Во временски, затоа што процесот започнува подоцна отколку кај околните народи, просторно, затоа што Македонија има централна позиција на Балканот, имено, затоа што нејзината територија е окружена со народите кои се изделија од империјата, конституираа свои држави и ја кристализираа својата национална свест.

Аспирациите во однос на Македонија на околните народи – Грците, Србите и Бугарите, Милосавлевски ги поврзува со страста за ширење карактеристична за секој млад народ, но Мисирков претходно на ова додава и објективни причини – стравот на Србите дека со приклучувањето на Македонија кон Бугарија нивната држава ќе се најде приклучена меѓу две големи сили (Австрија и Бугарија), стравот на Романија дека просторното зголемување на Бугарија ќе значи и зголемување на нејзината политичка моќ до обем кога ќе може да го постави прашањето за Добруџа, потребата на Србија да излезе на море и сл. (Мисирков, 1974: 16). Но, независно од тоа дали аспирациите се од субјективна или објективна природа, тие, како што ни опишува Милосавлевски, населението на Македонија ќе го стават во „една многу парадоксална историска ситуација: македонската национална револуција, македонскиот национален препород, речиси од самиот почеток, до самата своја појава, ќе се развива и ќе се остварува, не само во судир со државните, стратешките и економските интереси на Турската империја, туку и во судир со државните интереси, државната хегемонистичка логика на дворите на балканските држави и нивната буржоазија, која ќе се преточи во притисок со сите можни средства и по сите можни линии“ (Милосавлевски, 1992: 73). Имено, во природниот тек

на будењето и напредувањето на македонската национална свест, поттикнат и остваруван под влијание на продирот на капиталистичките елементи и во овој дел на Балканот (кој започнал подоцна поради самата геополитичка положба на просторот), се вклучуваат и го посредуваат „хегемонистичките тежненија на српската, бугарската и грчката буржоазија, кои ќе го користат целиот свој апарат – од црквата до полицијата – да го свртат природниот тек на македонската национална преродба и македонската национална свест со цел да ги остварат своите големодржавни политичко-територијални планови“ (Исто, 135).

Милосавлевски постојано ја нагласува улогата на национализмите на трите околни држави во попречувањето на процесот на обликувањето на македонската национална свест преку ред акции, а пред се преку инсталирањето на училишта во Македонија во кои јазикот на наставата бил јазикот на државата која ги организирала и финансирала. Меѓутоа, неговиот истражувачки интерес во рамки на конкретните анализи е фокусиран на штетното влијание врз овој процес остварувано од страна на бугарскиот национализам. Оваа своја фокусираност ја аргументира со воскреснатиот бугарски национализам во однос на Македонија во шеесеттите и седумдесеттите години на дваесеттиот век и сопственото чувство на одговорност да се вклучи во полемиката што тој ја поттикнал. Тој опсежно ја анализира улогата на бугарската влада во посредувањето во македонското национално движење за ослободување од турска власт, со нагледни примери за применуваните механизми за задушување на веќе родената идеја за посебноста на македонскиот народ, како и за насочување на целта на движењето кон приклучување кон Бугарија после ослободувањето. Особено е окупиран со бугарската комунистичка партија, следејќи ги сите нејзини флукуации во однос на македонското прашање и припишувајќи го насочувањето кон негација на македонската посебност со нејзиното влегување во „авторитарен поредок“, кој овозможува „лесно да манипулира со своите сопствени кадри и со јавното мислење на својата сопствена земја“, кој условува потиснување на нејзината морална одговорност до степен кога „започнува да мисли дека целата историја заправо со неа почнала и дека со неа ќе заврши“, и со чие практикување станала „индиферентна кон поширокото јавно мислење – во социјалистичкиот и несоцијалистичкиот свет“ (Исто, 51).

Отсуството на било каква елаборација на положбата на македонското население во трите држави кои ја поделиле меѓу себе територијата на етничка Македонија после Балканските војни е она што ме поттикна на почетокот на

овој текст да го поставам прашањето за можноста да се постигне врдносна неутралност во едно истражување во ситуација на поставеност на истражувачот во улога на бранител на одредена позиција. Неземањето предвид на ситуацијата дека околностите на животот на населението кое потпаднало под бугарска власт останале речиси исти, а тие драстично се влошиле во другите две држави кои веднаш по заземањето на териториите презеле остри мерки за насилна асимилација, според мене, ја стесниле аргументацијата за објаснување на дилемите на предводниците на македонското национално движење како во однос на дефинирањето на националниот идентитет, така и во однос на политичките цели на движењето. Оттаму поделбата на предводниците на движењето во табори кои многу потсетуваат на нашата актуелна ситуација на поделба во табор на „патриоти“ и табор на „предавници“, како и потребата да се објаснат личните идентификации на дел од првите (оние со лево ориентирана политичка идеологија) со внатрешниот конфликт меѓу нивниот колективен и индивидуален идентитет – во подвоеноста на нивното битие во однос на постигнувањето на заедничката цел и во однос на личните наклоности. Еден од неговите заклучоци во овој поглед е дека „личните национални определувања и колебања се едно, а објективната ситуација на македонскиот народ и неговата национално-ослободителна борба се друго“, дека тие не треба да се мешаат, односно дека реалноста е „бескомпромисност во поглед на крајните цели на македонската револуција, избегнување на крајни можности на компромисите во поглед на исказите на бугарскиот национален карактер на македонскиот народ (Славо-Македонците) и извесни искази, навистина многу ретки, во кои се изнесува субјективното чувство за своето сопствено ‘бугарско национално чувство’ “ (132-3).

Конкретни примери за припадниците на двете групи – позитивно етикетираните и негативно етикетираните – можат да се најдат во вториот том на *Социологијата на македонската национална свесќ*, во поглавја каде за позитивно етикетираните се употребува општиот опишен термин феномен (‘Феноменот Мисирков’, ‘Феноменот Ѓорче Петров и Димо Хаџи Димов’), додека за негативно етикетираните терминот контрадикција (‘Контрадикциите на Тодор Александров’) (Милосавлевски, 1997). Така, констатација на Милосавлевски е дека „феноменот Ѓорче Петров“ е најголемиот парадокс во македонското национално движење, затоа што ги синтетизира најголемите противречности на македонската национална револуција – тој цели триесет години се наоѓал на самиот врв на таа револуција, и целото тоа време водел најдоследна борба на повеќе фронтови, а едновременно, за целото тоа време, „нема да истакне ниту

една експлицитна идеја дека принципот и барањето за политичка автономија е заснован врз состојбата на автономниот македонски национален идентитет, а вистина не така упорно, одвреме-навреме ќе го подвлекува и бугарскиот карактер на македонскиот народ (Македонските Словени)" (Милосавлевски, 1997: 376). Димо Хаџи Димов, исто така лично се сметал за македонски Бугарин (Македонец-Бугарин) а ова, според констатацијата на Милосавлевски му пречело „подлабоко да проникне во структурата и во движењето на македонското национално битие на лице место" (Исто, 383-4). Сепак, тој открива олеснителни моменти во таквата определба, наведувајќи дека неговата „социјалистичко-комунистичко-марксистичка ориентација,“ помогнала да го сфати големиот судир меѓу македонскиот и бугарскиот народ произлезен од политиката на „големобугарската хегемонија“, која не само што го отежнува решавањето на македонското прашање, туку „од темел ја поткопува идејата за Балканска федерација, како историска перспектива за слобода и развој на сите балкански, па и на самиот бугарски народ" (Исто, 387). На феноменот Мисирков ќе се задржам подолу во текстот.

Што се одесува до личностите оценети како контрадикторни (Борис Сарафов, Христо Матов, и др.), од кои посебен осврт е направен на Тодор Александров, основна замерка е дека му припаѓаат на врховоистичкото крило на ВМРО, дека се во постојан судир со „левицата“, дека негуваат бугарски национални чувства и се во директна или индиректна релација со бугарскиот двор. За Тодор Александров тој ќе истакне дека „својата политичка кариера во рамките на ВМРО ја започнал и ја завршил како маркантен припадник на врховизмот“, дека ја носи целата одговорност за смртта на Горче Петров, дека бил „несомнен инспиратор и организатор на сите погромашки акции на ВМРО (врховизмот) над македонската левица“, но и над бугарската левица и тн. (Исто, 391). Оттаму тој ја става под сомнение искреноста на неговото континуирано залагање за автономија на Македонија, претпоставувајќи дека тоа била негова тактика, и тактика на неговата врховистичка ВМРО, пред меѓународната јавност да се прикријат крајните цели за приклучување на Македонија кон Бугарија.

Со оглед на ограничениот распон на интересот на Милосавлевски за подетално навлегување во карактеристиките на другите два национализми – српскиот и грчкиот, овде, со намера да наведам макар и во најкратки црти некои други согледувања на состојбите поврзани со македонското национално прашање, ќе укажам на процесот на формирањето на македонската нација согледан од перспективата на еден американски дипломат кој подолго време

престојувал во земјите од поранешниот комунистички блок. Се работи за Роберт Кинг, кој во својата студија посветена на националната изградба кај балканските народи - *Малцинсџива под комунизам: националностите како извор на тензиите меѓу балканските комунистички држави*², процесот на формирање на македонската нација го споредува со оној на молдавската, а двата процеси ги окарактеризира како проектни активности на соседна држава, планирани како преодна фаза до постигнување на целосна асимилација на нејзиното население. Имено, согласно со Роберт Кинг, голема улога во поттикнувањето на македонското национално движење одиграла српската империјална политика во однос на Македонија, а иста таква политика во однос на Молдавија водел Советскиот Сојуз. Поконкретно, негов став е дека македонското население немало јасно разграничена линија на делба со бугарското, па кога политиката на српската држава, малку порано изделена од Османлиската империја, се свртела кон југ и покажала амбиции за ширење кон македонските простори, нејзиното политичко водство сфатило дека таквата цел може да се оствари единствено доколку претходно се постигне наведеното разграничување. Средство за такво разграничување, меѓу другото, станале акциите за поттикнување на посебна национална свест преку формирање на мала интелектуална елита која на сметка на српската држава се образувала во Србија, како и преку акции за кодифицирање на македонски книжевен јазик преку кои во самиот јазик на самиот почеток би се втиснале една третина српски зборови, а понатаму, со континуирана интервенција во лаксиката на македонскиот јазик, би се постигнало негово припојување кон српскиот. Овде, во отсуство на сопствена аргументација, без да заемам сопствен став, сакам само да укажам на две нешта: прво, приврзаниците на идејата на Кинг го потенцираат фактот дека сите учесници во сепаратистичкото движење, односно носители на идејата за Македонците како посебна нација, поминале низ српска индоктринација; и второ, во македонската книжевност, особено во текстовите на Блаже Конески (Конески, 1959), е даден прецизен опис на српската јазична политика во однос на изградбата на македонски книжевен јазик, со тоа што од овој опис не следуваат заклучоците што ги извлекол Кинг. Во однос на сепаратистичкото движење овде го пренесувам ставот на еден од неговите учесници – Мисирков, кој наведува дека сите поттикнувачи на сепаратистичкото движење кое започнало во деведесеттите години на деветнаесеттиот век биле ученици и студенти кои престојувале и во Србија и во Бугарија, кои биле „запознаени и со Србија и

² King, Robert, 1973, *Minorities under Communism: nationalities as a source of tension among Balkan Communist states* (Boston: Harvard University Press)

Бугарија, со нивните култури и цели во Македонија ... кои ја сознале опасноста за делба на Македонија меѓу тие две држави доколку Македонците сами не се вооружат, за да ја извојуваат сами, со сопствени сили својата слобода, а со тоа да ја превенираат делбата на Македонија“ (Мисирков, 1974: 71). Мисирков пластично го опишува текот на српските акции за освојување на Македонија - „Најпрво таа борба беше на книга: Србите докажуваа со громогласни и плитки фрази, дека тие имаат поголемо право на Македонија од Бугарите. Од тоа, пак, поминаа на громогласна но безрезултатна пропаганда во Македонија: им ветија на Македонци, млади ученици, од бугарски и грчки училишта, златни гори за во Србија“(го создаваат друштвото „Св. Сава“ чија улога ја опишува како неуспех) „со тоа заврши шумот на Србија, а Србите се зафатија да работат тихо и упорно: пропагандата помина од патриотското другарство во рацете на министерството за надворешни работи министерството ги праќаше своите стипендијанти во српските провинциски училишта за да учат, а после ги собираше во Белград во специјална или големата школа“ (Исто, 85). Со својот пластичен опис на националниот сепаратизам Мисирков ги прејудицира тезите на Кинг. Така, Мисирков ќе напише „националниот сепаратизам се должи на српските воспитаници идеалисти, кои работат под српска маска, а во душата своја се признаваат за Македонци; српските воспитаници, со своето образование во Србија, се образуваа во национален дух, наместо во национална индиферентност кон Бугарија, и ако некои од нив целосно не престанаа да се нарекуваат Бугари, но меѓу нив и Македонците со чисто бугарско образование се отвори една голема пропаст: тие со своето образование застапаа на средината меѓу Бугарите и Србите, т.е., нарекувајќи се по традиција Бугари, тие престанаа во душата своја да се такви: тие станаа Македонци“ (Исто, 93).

Во текстовите на Милосавлевски, како и на оние на Мисирков на кои ќе се осврнам во додаток на текстот, не е разгледана подетално улогата на грчките националистички аспирации во однос на Македонија, но нашата современост, оптоварена со грчките притисоци во однос на името на државата и нацијата, може да ни послужи како пример за улогата на таквите аспирации во јакнењето на националната свест на загрозеното население. Зашто денес, зарем има нешто што повеќе не обединува како Македонци освен потребата да го сочуваме името што веќе сме го избрале како име на нашата држава и име на нашата националност? Од друга страна, овде сакам да ја наведам констатацијата на Хобсбаум дека „Македонија не стана бојно поле за словенските филолози се до дваесеттиот век кога Грците, кои не можеа да

се натпреваруваат на овој терен, компензираа со тврдењето за имагинарен етницитет“.³

Повод за овој текст е одбележувањето на дејноста на Славко Милосавлевски во доменот на социолошката наука. Но, со оглед на тоа што Милосавлевски во своите текстови посветени на македонското национално прашање се повикува на Крсте Петков Мисирков, и јас овде ќе продолжам со потсетувањето на неговите идеи за формирањето на македонската нација изложени во петте предавања кои ги одржал пред Петроградското Македонско Словенско научно-литературно другарство „Св. Климент“, а кои го составуваат делото *За македонцките работи*. За ова имам две дополнителни причини: прво, затоа што оваа година се навршуваат 110 години од печатењето на делото, па на овој начин давам скроман прилог кон одбележувањето на овој jubilee; и второ, затоа што лично се придружувам кон овие идеи.

Крсте Петков Мисирков, како претставник на интелектуалната елита која во периодот од крајот на деветнаесеттиот и првите децении на дваесеттиот век ја војувала војната за афирмација на идејата за посебноста на македонскиот народ и потребата оваа посебност да го добие своето отелотворување во посебна националност како втор чекор по формирањето на посебна држава, во наведеното дело ни открива дека добро ја познавал теоријата на нацијата од своето време. За него нацијата е модерна категорија, која може но не мора да има врска со постара народносна припадност, но која е поврзана со политички цели.⁴ Таа според него може да настане со припојување на групи блиски по култура, јазик и судбина, но исто така и со нивно цепенее. Во однос на македонската нација тој ќе укаже на потребата од цепенее, претпоставувајќи дека веројатно многумина ќе се зачудат од појавувањето на неговата книга и ќе го постават прашањето. „Зошто отцепување од Бугарите, кога ние до сега сме се нарекувале Бугари“ и кога „обединувањето а не расцепувањето ја прават силата?“. Сопствениот одговор на ова прашање го дава во четвртото предавање, каде дообјаснува: „Нашите врски со Бугарите станаа многу тесни со општата положба во Турско: ние бевме браќа по судбина, и бевме во еднакви односи кон државата и фанариотското духовенство. Заедништвото во нашата судбина ни го зацврсти општото име Бугари уште до ослободувањето на Бугарија, кое си остана по традиција во Македонија и по ослободувањето на првата. На таа основа Бугарите ги ставија своите претензии на Македонија,

³ (Хобсбаум, Ерик, 1993, *Нацииите и национализмот до 1780* (Скопје: Култура), 155

⁴ Мисирков како да го прејудира ставот на Хобсбаум дека протонационализмот не мора да е во врска со процесот на формирањето на една нација. (Хобсбаум, цит. Дело)

а Македонците очекуваа ослободување од Бугарија“ (Мисирков, 1974: 70).⁵ Во продолжение тој го објаснува текот на раздружувањето како и опностите што следат за Македонија доколку тоа не се постигне. Во ослободувањето на Бугарија и останувањето на Македонија во рамките на империјата тој ги согледува почетоците на судбинското разделување. А во новонастанатите околности, кога се понагласени во однос на Македонија стануваат претензиите на Србија и Грција, тој го следи процесот на промената на ставот на бугарската држава кон Македонија – кога на нешто што го сметала за свое започнува да гледа како на нешто што треба да се освојува. Мисирков, непосредно по неуспешното Илинденско востание го пророкува идниот тек на настаните – дека доколку Македонците целосно не ги пресечат врските со Бугарите и не го постават македонското прашање на чисто неутрална – македонска основа ќе следи делење на Македонија меѓу балканските држави (Мисирков, 1974: 105).

Заклучокот на Мисирков во однос на формирањето на нацијата, искажан преку примерот на Македонија, е дека тоа формирање не е неопходно да претставува еволуционен процес - „На оните што можат да забележат дека порано никогаш немало македонска народност“, ќе напише тој, треба да им се одговори дека „немало, ама сега ја има и ќе ја има во иднина“ (Мисирков, 1974: 108). Тој го нагласува фактот дека ситуацијата во Македонија драстично се менува тогаш кога Србија започнува да и конкурира на Бугарија, а ова нејзино стапување на сцена поттикнало на сцената да стапи и трета страна – „самите Македонци“ ... кои „започнуваат засилено да се интересираат за прашањето на нивната народност и нивната судбина“, при што поради караниците за него на двете сили „македонското словенско население, поради кое тие се караат, малку по малку зрее во национално самосознание, и сака да се ослободи од старателството на соседните народи, за да може самото да биде вршител на својата судбина“ (Исто, 70 -71). Имено, неговите искажувања јасно ни ја предочуваат амбивалентната улога на околните национализми – тие му нанесуваат штета на македонското ослободително движење со тоа што предизвикуваат делби меѓу македонската интелигенција, последиците од

⁵ Во додаток на ова искажување на Мисирков би го истакнала ставот на Хобзбаум дека во „Европа и нејзината околина наоѓаме голем број движења кои одвај постоеле или воопшто не постоеле во 1870“, а меѓу тие движења тој ги споменува и Македонците и Албанците на Балканот. Тој го споменува извештајот на Меѓународната комисија за непристрасност во причините за конфликтот на Балканските војни (Карнегиевата комисија), во кој пишува дека „... македонското прашање по 1870 ја крена својата крвава глава, идејата дека различните националности што живеат на оваа територија треба да се разликуваат по нивниот јазик, беше последното меѓу многуте што ги погоди државите Србија, Грција, Бугарија и Високата Порта што се грабаа за неа“ (Хобсбаум, цит. Дело, 153, 155)

кои најнагледно ги открива неуспехот на Илинденското востание, но, во исто време, го поттикнуваат растот на македонската национална свест.

Размислувајќи за идниот тек македонското национално движење, соочен со поделеноста на македонското национално ткиво предизвикана од околните национализми, Мисирков искажува убедување дека таа ќе биде надмината. Дури и во своето совремие тој открива сили на обединувањето – „Но, Македонците на сегашниот степен на својот национален развој, не се материјал во рацете на малите балкански државички, туку се силен етнографско-политички фактор, од кој повеќе зависи судбината на Македонија отколку од малите балкански државички“ (Мисирков, 1974: 77). Сепак, идните настани на територијата на етничка Македонија, сега расцепена и припоена кон три одделни држави, од кои секоја развива своја агресивна политика кон македонското население, на моменти ќе го отапуваат неговиот оптимизам, како и неговите првични ставови кон секоја од државите окупатори, што Милосавлевски, воден од сопствени критериуми, ќе го протолкува како негова деволуција, констатирајќи дека тој бил предводник на македонското национално движење кој не можел „да се движи праволиниски и непротивречно, ниту пак можел во потполност да го избегне плаќањето данок на општата конфузија...“ (Милосавлевски, 1997: 366).

Споредувајќи ја нашата актуелна ситуација на непомирливи поделби меѓу македонското население со состојбите од пред повеќе од еден век на просторот на Македонија, пластично опишани во текстовите посветени на македонското национално прашање, мене ми се наметнува прашањето: Ако македонската национална свест започнала да се кристализира во услови на агресивни притисоци за припојување кон околните нации, со оглед на тоа што тие притисоци освен што придонеле за афирмација на идејата за македонската посебност, неминовно предизвикале и внатрешни поделби на македонското население, и со оглед на тоа што овие поделби се сеуште присутни иако имаат добиено друга содржина, дали всушност е завршен процесот на конституирањето на македонската нација? Зашто, по природата на нештата, лојалноста кон сопствената нација би требало да биде на врвот на сите лојалности на индивидуата, далеку пред било која партикуларна лојалност каква што е религиската припадност, а особено пред лојалноста кон дадена политичка партија. Дополнително прашање е какво влијание врз националниот идентитет би имало припојувањето кон една инклузивна заедница на голем број националности, која по природата на нештата ќе поставува свои барања за лојалност?

Користена литература

- Bryman, Alan, 2012, *Social research Methods* (forth edition), (Oxford: Oxford University Press)
- Вебер, Макс, 1976, *Привреда и друштво Том 1*, (Београд: Просвета)
- King, Robert, 1973, *Minorities under communism: nationalities as a source of tension among Balkan Communist states* (Boston: Harvard University Press)
- Конески, Блаже, 1959, *Кон македонската ѓрерогба* (второ издание, Скопје)
- Милосавлевски, Славко, 1992, *Социологија на македонската национална свесќ*, (Скопје: Култура)
- Милосавлевски, Славко, 1997, *Социологија на македонската национална свесќ*, II (Скопје: Љуботен)
- Мисирков, Крсте Петков, 1974, *За македонцкиите работи* (Скопје)
- Хобсбаум, Ерик, 1993, *Нацииите и национализмот до 1780* (Скопје: Култура)